Christian Metz 1931-1993 (foto: Gerard Verschooten)

In Memoriam Christian Metz

Hij ging methodisch te werk en wist hoe hij het terrein kon bezetten. Niet door fases over te slaan of door theoretische verrassingsstrategieën. Hij bestudeerde de kwestie en ploegde het hele gebied om.

Hij bezat de gave om het object 'cinema' subtieler te maken, om van de chaos van codes en figuren een rijke waaier te maken.

Niemand kon zo goed als hij de moeilijkste gebieden van het taalkundig continent verhelderen. Hij zou de generatieve grammatica van Chomsky zelfs aan een muur duidelijk hebben kunnen maken.

Hij bezat de onvermoeibare gave zich te verwonderen over en vragen te stellen aan die grote fictiemachine die de cinema is. Hij wilde begrijpen hoe deze functioneerde en hij was een briljante 'demonteur'.

Hij ging er echt op uit, en legde de raderwerken van de mechaniek bloot, de mechaniek die de film en zijn toeschouwer meesleurt.

Kortom, hij was een nieuwsgierige en gelijktijdig een pedagoog. 'En dat wordt steeds zeldzamer, geloof me, dat wordt steeds zeldzamer', zoals de generaal in LA RÈGLE DU JEU van Renoir zegt.

Daniel Percheron

Oorspronkelijk in: *Cinémathèque. Revue semestrielle d'esthétique et d'histoire*, nr. 4, herfst 1993. Vertaling: Eric de Kuyper.

Bestaat er een verband tussen een voorliefde voor snelle auto's, de gedrevenheid voor de theorie en de keuze voor je dood?

Een domme vraag die je alleen achteraf kunt stellen. Nochtans...

Het enige verband dat je je kunt voorstellen is er een dat te maken heeft met het verlangen om frontaal het doel te bereiken. Terwijl de door zijn oeuvre verkregen reputatie hem daartoe in staat zou hebben gesteld, heeft Metz zich nooit beziggehouden met het in bezit nemen

van het veld. Nee, als een probleem – in het conceptuele kader dat hij ervoor had gekozen – helemaal en van alle kanten belicht was, ging hij over op een ander probleem. Zonder er nog op terug te komen, tenzij voor noodzakelijke preciseringen, voor aanvulling van lacunes, voor aanvullende referenties aan andermans bijdragen.

Het werk van anderen behandelde hij als dat van hemzelf: een boek dat voor een onderzoek werd gelezen, werd op steekkaart gezet en vervolgens aangehaald, volgens het principe dat men een werkelijke lectuur niet voor zich mag houden. De zwervende wandelaar die zijn vertrekpunt niet vergeet en zijn doel voor ogen heeft, heeft geen behoefte aan bezit.

Dat betekent nog niet dat alles in het systeem moest terechtkomen. Niemand hoefde ermee belast te worden; het systeem ging enkel voor hemzelf op. Als hij geen school heeft willen stichten, dan is het omdat hij bijzonder gevoelig was voor persoonlijkheden. En zich bewust was van de ware gronden van het onderzoek, dat meer behoefte heeft aan de vrije loop van thesissen dan aan het labelen ervan.

Vandaar de ogenschijnlijke paradox: deze onvermoeibare docent (hij kon midden in de nacht opstaan om een brief van een van zijn studenten te beantwoorden) weigerde zijn werk te institutionaliseren door her en der epigonen te plaatsen en consulaire posten te creëren. De uitstraling van zijn aanwezigheid en van zijn werk hebben er echter voor gezorgd dat over de hele wereld binnen de universiteiten filmstudies werden gecreëerd en dat grondig onderzoek naar het object film werd ontwikkeld. Het ging hem er niet om zijn onderricht te verspreiden in toegepaste of toepasbare vormen. Het ging erom dat de filmstudies even serieus genomen zouden worden als om het even welke andere discipline. Ook wanneer dat andere benaderingen dan de zijne veronderstelde. Bij hem viel er geen enkele hang naar macht te bespeuren. Slechts de behoefte om te begrijpen en te doen begrijpen, en dit volgens de eisen die het onderzoek zelf stelt. Het overige kon weg.

Het unieke van Christian Metz schuilde in de combinatie van een rigoureuze gestrengheid – die hij in de eerste plaats, en zeer extreem, op zichzelf toepaste – en een menselijke houding ten opzichte van anderen. Misschien gaan beide eigenschappen wel samen: concentratie op de theorie, met zorg voor de complexiteit en de nuanceringen kan beslist uitmonden in de meest koele logica. Maar ze kan ook uitmonden in aandacht voor de intellectuele vinnigheid, voor de textuur, het unieke, de tegenstellingen die een persoon tekenen, en voorbij de bronnen, de persoonlijkheid.

Christian Metz sprak weleens over Emile Benveniste, een van zijn meesters. Een ziekte maakte hem afatisch. Metz bezocht hem meerdere malen, maar uiteindelijk moest hij vanwege overweldigende gevoelens van onmacht en pijn afzien van die vriendschapsbezoeken. Bij het evoceren van een taalkundige beroofd van zijn verbale mogelijkheden, denk je onvermijdelijk aan die componist die bij het naderen van de dood doof is geworden. In de nacht van 6 op 7 september 1993 heeft Christian Metz ervoor gekozen niet langer af te wachten, en door dit gebaar heeft hij ook duidelijk laten weten dat niet alles tot de communicatie behoort.

Marc Vernet

Oorspronkelijk in: *Cinémathèque. Revue semestrielle d'esthétique et d'histoire*, nr. 4, herfst 1993. Vertaling: Eric de Kuyper.

'Le cinéma: langue ou language?' is de titel van het eerste filmtheoretisch opstel van Christian Metz dat in 1964 in *Communications* verschijnt. Een titel die door zijn bondigheid veel zegt over de persoon die, alweer bijna dertig jaar, een stempel drukt op de ontwikkelingen binnen de filmwetenschap.

In het begin een vraag waarin twee aandachtsgebieden van Christian Metz elkaar ontmoeten – de cinema, de linguïstiek. 'Een ieder moet bestuderen, waar hij plezier in heeft', was zijn credo, waarnaar hij ook gedoceerd en gewerkt heeft. 'Le cinéma: langue ou language?' – een fundamentele vraag naar de oorsprong van het probleem. Zij richt zich op het begrip van de cinematografische taal, op de 'linguïstische metafoor' die Metz nauwgezet wil onderzoeken. Hij raadpleegt hiervoor de (structuralistische) linguïstiek – niet om haar aan te wenden voor film ('on n'applique jamais rien', zal hij steeds weer zeggen), maar om met behulp van het metatalig apparaat van de linguïstiek het probleem duidelijker te kunnen stellen.

Met zijn drie boeken over de 'linguïstische' filmsemiologie – de twee delen van *Essais sur la signification au cinéma* (Parijs [Klinksieck] 1981) en *Langagė et cinéma* (Parijs [Albatros] 1977) – heeft Metz een basis gelegd voor het recente filmsemiotisch onderzoek. Dat zijn antwoorden, zijn theorie, geen definitieve antwoorden zijn, besefte hijzelf maar al te goed, en hij heeft anderen, die het werk op geheel eigen wijze proberen voort te zetten, steeds aangemoedigd en ondersteund. Van zijn

studenten wilde Metz nooit 'metzianen' maken – juist hierdoor kon zijn denken op zoveel manieren voortgezet worden.

In de jaren zeventig onderzoekt Metz een andere metafoor tot op de bodem: de gelijkenis tussen de droom en de filmbeleving. Hij ondervraagt deze tot gemeenplaats geworden bewering door haar met een theoretisch apparaat te confronteren: de psychoanalyse. Het gaat hem met name om het functioneren van de 'cinema-machine'. In *Le signifiant imaginaire. Psychanalyse et cinéma* (Parijs [UGE] 1977) ontwerpt hij een theorie waarin film geen psychoanalytisch object wordt, maar steeds vanuit wisselend perspectief geanalyseerd wordt.

Metz' laatste boek, *L'énonciation impersonnelle ou le site du film* (Parijs [Klinksieck] 1991), behandelt het probleem van de filmische enunciatie. Metz toont hierin aan dat het model van de verbaal-talige enunciatie, waarbij de deixis een centrale rol speelt, voor film niet bruikbaar is. Metz beschouwt de filmische enunciatie als een produktiesysteem dat zich met name in metatalige kenmerken uitdrukt: het discours laat zien dat het een discours is doordat het reflexief wordt. Ook in dit boek ziet men de Metz' kenmerkende denk-*beweging* weer terug. Een probleem wordt met behulp van een theoretisch apparaat en verschillende invalshoeken ondervraagd, het object wordt omcirkeld en ontleed, totdat Metz zijn doelstelling heeft bereikt.

Roland Barthes – Metz noemt hem zijn enige echte leraar – heeft hem eens 'een wonderbaarlijk didacticus' genoemd: 'Hij maakt door zijn didactisch perfecte uitspraken duidelijk, dat hij aan *zichzelf uitlegt* wat hij anderen wil mededelen.' Het is deze didactische benadering die de colleges van Metz uniek maakte. Ontspannen ontwikkelde hij zijn denken, steeds in dialoog met zijn internationale toehoorders.

De wetenschapper en de mens Christian Metz kenmerken zich vooral door één eigenschap: grootmoedigheid. Zijn laatste boek signeerde hij voor mij, een Duits equivalent zoekend voor het Franse 'amicalement', met de woorden: 'freundlich, Christian'. Hij laat zich nauwelijks beter karakteriseren.

Frank Kessler

Oorspronkelijk in: *Montage/*AV 2/21, 1993. Vertaling: Christina Junginger.